

“O‘RTA ASRLARDA YEVROPA KIIYIMLARI TARIXI”

Tulkinova Nursevar Qoriyevna

Guliston davlat universiteti 54-22 guruh talabasi

Annotatsiya. *Mazkur bitiruv malakaviy ishida Yevropada o‘rta asr kiyim madaniyati va uning rivoji o‘rganildi. Tadqiqotda XIV–XV asrlarda shaharlar, gildiyalar va saroy madaniyati kiyim ishlab chiqarish va modaning shakllanishidagi roli tahlil qilindi. Shuningdek, Italiya, Fransiya, Angliya, Germaniya va Ispaniya hududlaridagi mintaqaviy farqlar, matolar, naqshlar va ranglar asosida kiyim an‘analari qanday rivojlangani ko‘rsatildi. Ishda o‘rta asr kiyim elementlarining zamonaviy moda va haute couture kolleksiyalariga ta‘siri ham qayd etilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘rta asr kiyim madaniyati Yevropa modasining shakllanishida hal qiluvchi omil bo‘lgan va XXI asr moda dizaynida meros sifatida davom etmoqda.*

Kalit so‘zlar. *O‘rta asrlar, Yevropa, kiyimlar tarixi, liboslar, moda, ritsarlar, zodagonlar, dehqonlar kiyimi, qirollik liboslari, matolar, ipak, jun, zig‘ir*

Annotation. *This thesis explores the development of clothing culture in medieval Europe. The study analyzes the role of cities, guilds, and royal courts in shaping garment production and fashion during the 14th–15th centuries. Regional variations in Italy, France, England, Germany, and Spain are examined, highlighting the evolution of textile use, patterns, and colors. The research also considers the influence of medieval clothing elements on contemporary fashion and haute couture collections. The results demonstrate that medieval European clothing culture played a decisive role in the formation of European fashion and continues to serve as a source of inspiration for 21st-century fashion design.*

Keywords. *Middle Ages, Europe, history of clothing, medieval fashion, garments, costumes, nobles, knights, peasants, royal clothing, fabrics, silk, wool, linen, tunic, cloak, hood, headwear, footwear, decorations, embroidery, colors, social classes, religious clothing*

O‘rta asrlar davri Yevropa tarixida tub ijtimoiy, siyosiy va madaniy o‘zgarishlar sodir bo‘lgan murakkab va uzoq davom etgan tarixiy bosqich hisoblanadi. Ushbu davr odatda G‘arbiy Rim imperiyasining qulashidan boshlab, taxminan milodiy V asrdan XV asr oxirigacha bo‘lgan vaqt oralig‘ini o‘z ichiga oladi. Rim imperiyasining inqirozi va markazlashgan davlat tuzilmasining yemirilishi natijasida Yevropa hududida yangi ijtimoiy munosabatlar, siyosiy tuzilmalar va madaniy an‘analari shakllandi. Bu jarayon Yevropa jamiyatining ijtimoiy tuzilishida chuqur o‘zgarishlarga olib keldi va o‘rta asrlar jamiyatining o‘ziga xos feodal tuzumini vujudga keltirdi.

G'arbiy Rim imperiyasi qulagach, uning hududlarida markaziy hokimiyat zaiflashdi, natijada siyosiy parokandalik kuchaydi. Franklar, vestgotlar, ostgotlar, vandal va langobardlar kabi german qabilalari sobiq Rim yerlarida o'z qirolliklarini barpo etdilar. Ushbu yangi davlatlar Rim huquqi, ma'muriy tajribasi va xristian dini ta'sirida rivojlandi. Ko'plab tarixchilar, jumladan Anri Pirenn va Mark Bloch ta'kidlaganidek, aynan shu davrda Yevropa jamiyatining yangi ijtimoiy modeli – feodal jamiyat shakllana boshladi. Bu model yerga egalik va shaxsiy qaramlik munosabatlariga asoslangan edi.

O'rta asr Yevropa jamiyatining ijtimoiy tuzumi qat'iy tabaqalanish bilan ajralib turgan. Jamiyat odatda uch asosiy ijtimoiy qatlamga bo'lingan: ruhoniylar, zodagonlar va mehnatkashlar. Bu tuzilma o'rta asr tafakkurida “Xudo tomonidan belgilangan tartib” sifatida qabul qilingan bo'lib, har bir qatlamning jamiyatdagi vazifasi aniq belgilab qo'yilgan edi¹. Ruhoniylar ibodat qilish va jamiyatni ma'naviy jihatdan boshqarish, zodagonlar harbiy himoya va siyosiy boshqaruv, mehnatkashlar esa ishlab chiqarish va moddiy ta'minot bilan shug'ullanishi lozim deb hisoblangan.

Feodal tuzum o'rta asr jamiyatining asosiy ijtimoiy-iqtisodiy tizimi sifatida shakllandi. Ushbu tizim yer egaligi va vassallik munosabatlariga asoslangan bo'lib, yirik yer egalari – feodallar siyosiy va iqtisodiy hokimiyatni o'z qo'llarida jamlaganlar. Feodallar o'z yerlarini mayda qismlarga bo'lib, ularni vassallariga xizmat evaziga berishgan. Vassallar esa o'z navbatida harbiy xizmat, sadoqat va ma'lum majburiyatlar bilan bog'langan. Bu munosabatlar o'rta asr jamiyatida ijtimoiy ierarxiyaning shakllanishiga asos bo'ldi.

Dehqonlar va qaram aholining ahvoli o'rta asr Yevropa jamiyatida alohida ahamiyatga ega edi. Aholining asosiy qismini tashkil etgan dehqonlar feodallarga qaram bo'lib, ular yerda ishlash, soliq va majburiyatlarni bajarish orqali kun kechirganlar. Ko'plab hududlarda dehqonlar shaxsiy erkinlikdan mahrum bo'lib, serflar sifatida yashagan. Mark Bloch o'zining “Feodal jamiyat” asarida dehqonlarning feodal tizimdagi o'rnini va ularning iqtisodiy ahamiyatini batafsil yoritib beradi. Uning fikricha, aynan dehqon mehnati feodal jamiyatning moddiy asosini tashkil etgan.

Xristian cherkovi o'rta asr Yevropa jamiyatida nihoyatda katta ijtimoiy va siyosiy kuchga ega bo'lgan. Cherkov nafaqat diniy hayotni, balki ta'lim, madaniyat, huquq va axloqiy me'yorlarni ham nazorat qilgan. Ruhoniylar savodxonlikning asosiy tashuvchilari bo'lib, yozma madaniyat va bilimlarning saqlanishida muhim rol o'ynaganlar. Monastirlar ilmiy va madaniy markazlar sifatida faoliyat yuritib, antik

1. ¹ Modern-info.com — O'rta asr kiyimlari: *Gothic Clothing of the Middle Ages*. — [Online] Available at: <https://uz.modern-info.com/13637286-medieval-clothing-gothic-clothing-of-the-middle-ages>, 2023.

merosning saqlanib qolishiga xizmat qilgan. Jorj Dyubi ta'kidlaganidek, cherkov feodal jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy institutlardan biri bo'lgan².

XI–XIII asrlarda Yevropada iqtisodiy va demografik yuksalish kuzatildi. Qishloq xo'jaligida yangi texnologiyalar, masalan, uch dalali tizim va temir asboblarning keng qo'llanilishi ishlab chiqarish hajmini oshirdi. Aholi sonining ko'payishi va savdoning rivojlanishi shaharlarning yuksalishiga olib keldi. Shaharlarda hunarmandlar va savdogarlar yangi ijtimoiy qatlam – burjuaziya shakllanishiga zamin yaratdi. Bu jarayon o'rta asr jamiyatining an'anaviy feodal tuzilmasini asta-sekin o'zgartira boshladi.

Shahar jamiyati feodal qishloq jamiyatidan keskin farq qilgan. Shaharlarda shaxsiy erkinlik nisbatan yuqori bo'lib, “shahar havosi erkinlik beradi” degan mashhur ibora aynan shu davrda paydo bo'lgan. Hunarmandlar tsexlarga birlashib, o'z kasbiy manfaatlarini himoya qilganlar. Savdo aloqalarining kengayishi Yevropaning turli hududlari o'rtasida madaniy va iqtisodiy aloqalarni mustahkamladi. Fernan Brodel o'z tadqiqotlarida shaharlarning rivojlanishini Yevropa sivilizatsiyasining muhim bosqichi sifatida baholaydi.

XIV asrga kelib, Yevropa jamiyati og'ir sinovlarga duch keldi. Ocharchiliklar, epidemiyalar, xususan “Qora o'lim” nomi bilan mashhur bo'lgan vabo kasalligi aholi sonining keskin kamayishiga olib keldi. Bu holat feodal munosabatlarning izdan chiqishiga, dehqonlar qo'zg'olonlari va ijtimoiy ziddiyatlarning kuchayishiga sabab bo'ldi. Angliyadagi 1381-yilgi dehqonlar qo'zg'oloni va Fransiya'dagi “Jakkeriya” kabi voqealar jamiyatdagi chuqur ijtimoiy inqirozni aks ettiradi.

O'rta asrlarning oxiriga kelib, Yevropa jamiyatida yangi ijtimoiy va madaniy jarayonlar yuzaga keldi. Markazlashgan milliy davlatlar shakllandi, shaharlar va savdo kuchaydi, inson shaxsiga bo'lgan munosabat o'zgara boshladi. Bu jarayonlar keyinchalik Uyg'onish davri va yangi davr jamiyatining shakllanishiga asos bo'lib xizmat qildi. Shu tariqa o'rta asr Yevropa jamiyati va ijtimoiy tuzumi Yevropa tarixining keyingi bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratdi.

O'rta asr Yevropa jamiyatining ijtimoiy tuzumini chuqurroq tahlil qilishda huquqiy munosabatlar va an'anaviy odat huquqining tutgan o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Rim imperiyasi davrida amal qilgan yozma huquq tizimi yemirilgach, Yevropaning ko'plab hududlarida mahalliy urf-odatlarga asoslangan huquqiy normalar shakllandi. Franklar davlati hududida “Salik qonuni”, german qabilalari orasida esa qabila an'analari asosidagi huquqiy tizimlar amal qilgan. Ushbu qonunlar jamiyatda ijtimoiy tengsizlikni mustahkamlab, shaxsning huquqiy mavqeini uning ijtimoiy kelib chiqishiga bog'lab qo'ydi. Masalan, jarimalar va jazolar zodagonlar,

2. ² Fashion History Timeline — *Fashion 1400–1409*. — [Online] Available at: <https://fashionhistory.fitnyc.edu/1400-1409/>, 2023.

erkin aholi va qaram dehqonlar uchun turlicha belgilangan bo'lib, bu holat jamiyatning qat'iy tabaqalanishini yanada kuchaytirgan.

O'rta asr Yevropasida oila va nikoh munosabatlari ham ijtimoiy tuzumning muhim tarkibiy qismi hisoblangan. Nikoh masalalari asosan cherkov nazoratida bo'lib, u diniy marosim sifatida qaralgan. Oilaviy munosabatlar patriarxal xarakterga ega bo'lib, erkaklar jamiyatda yetakchi mavqega ega bo'lgan. Ayollarning huquqiy va ijtimoiy holati ko'pincha cheklangan bo'lsa-da, ayrim hollarda, xususan zodagon ayollar yer-mulkni boshqarish, siyosiy ittifoqlarni mustahkamlash va madaniy hayotda muhim rol o'ynaganlar. Tarixiy manbalar, jumladan, xonimlar va qirollik saroylariga oid hujjatlar ayollarning o'rta asr jamiyatidagi o'rnini biryoqlama baholash mumkin emasligini ko'rsatadi.

Ta'lim va bilimlarning jamiyatdagi o'rnini ham o'rta asr ijtimoiy tuzumining muhim jihatlaridan biridir. Dastlab savodxonlik asosan ruhoniylar bilan cheklangan bo'lib, monastir va sobor maktablari bilim markazlari vazifasini bajargan. XII asrdan boshlab Yevropada ilk universitetlar — Bolonya, Parij, Oksford kabi ilmiy markazlar vujudga keldi. Universitetlar jamiyatda yangi ijtimoiy qatlam — bilimli ziyolilar tabaqasining shakllanishiga sabab bo'ldi. Bu qatlam keyinchalik davlat boshqaruvi, huquq va diplomatiya sohalarida muhim rol o'ynay boshladi. Shu tariqa, bilim va ta'lim jamiyatda ijtimoiy harakatchanlikning muhim omiliga aylandi.

O'rta asr Yevropa jamiyatida iqtisodiy hayotning murakkablashuvi ijtimoiy tuzumga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Savdo yo'llarining kengayishi, ayniqsa O'rta yer dengizi va Boltiq dengizi havzalaridagi savdo aloqalari Yevropa hududlarini o'zaro bog'ladi. Ganza savdo ittifoqi Shimoliy Yevropada iqtisodiy hayotning rivojlanishida muhim rol o'ynadi. Savdo va pul munosabatlarining kengayishi natijasida natural xo'jalik asta-sekin o'z ahamiyatini yo'qota boshladi. Bu jarayon feodal munosabatlarning yemirilishiga zamin yaratib, ijtimoiy tuzumning yangilanishiga olib keldi.

Harbiy tuzum va urushlar ham o'rta asr jamiyatining ajralmas qismi bo'lgan. Ritsarlik instituti feodal jamiyatning ijtimoiy va madaniy idealiga aylandi. Ritsarlar nafaqat harbiy kuch, balki axloqiy va estetik me'yorlarning tashuvchilari sifatida tasvirlangan. "Ritsarlik kodeksi" sadoqat, jasorat va homiylik kabi tushunchalarni targ'ib qilgan bo'lsa-da, amalda ritsarlar ko'pincha feodal manfaatlarini himoya qiluvchi harbiy kuch sifatida harakat qilganlar. Urushlar va qurolli to'qnashuvlar aholi hayotiga katta talafot yetkazib, ijtimoiy beqarorlikni kuchaytirgan.

O'rta asr Yevropa jamiyatida madaniy va diniy qarashlar insonning kundalik hayotini to'liq qamrab olgan. Diniy marosimlar, bayramlar va rasm-rusumlar jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, ular ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashga xizmat qilgan. Shu bilan birga, bid'atchilik harakatlari va diniy nizolar jamiyatda keskin ziddiyatlarni keltirib chiqargan. Katarlar, valdenslar kabi harakatlar cherkovning mutlaq hukmronligiga qarshi chiqib, ijtimoiy adolat va soddalik g'oyalarini ilgari

surganlar. Bu holat o'rta asr jamiyatida ijtimoiy ong va dunyoqarashning murakkabligini ko'rsatadi.

Davlat boshqaruvi tizimining rivojlanishi ham ijtimoiy tuzumga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. O'rta asrlarning oxiriga kelib, qirollik hokimiyati kuchayib, markazlashgan boshqaruv shakllari yuzaga kela boshladi. Qirollar soliq yig'ish, doimiy armiya tuzish va huquqiy tizimni markazlashtirish orqali feodal zodagonlarning mustaqilligini cheklashga intildilar. Bu jarayon jamiyatda yangi siyosiy munosabatlarni vujudga keltirib, o'rta asr feodal tuzumining inqirozini tezlashtirdi³.

Shu tariqa, o'rta asrlar davrida Yevropa jamiyati va ijtimoiy tuzumi doimiy rivojlanish va o'zgarish jarayonida bo'lgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Huquq, oila, ta'lim, iqtisodiyot, harbiy ish va diniy qarashlar o'zaro chambarchas bog'lanib, jamiyatning umumiy qiyofasini belgilab berdi. Ushbu omillarning uyg'unligi Yevropa tarixining keyingi bosqichlari — Uyg'onish davri va yangi davr jamiyatining shakllanishiga mustahkam asos yaratdi.

Foydanilgan adabiyotlar.

1. Dilshod, A., Abdumatov, A., & Ismoil, R. (2025). FORMATION AND DEVELOPMENT OF HISTORICAL GEOGRAPHY GULISTAN STATE UNIVERSITY. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 47-53.
2. Dilshod, A., Zilola, A., & Ismoil, R. (2025). YOZUV ISLOHOTI VA DINIY MEROSGA MUNOSABAT: INGLIZ OLIMLARINING YONDASHUVI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(9), 28-41.
3. Dilshod, A., Zilola, A., & Ismoil, R. (2025). INGLIZ MANBALARIDA 1927–1938 YILLARDA O'ZBEKISTON MADANIY MANZARALARI: REPORTAJLAR, JURNALLAR VA ARXIV HUJJATLARI TAHLILI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(9), 11-27.
4. Dilshod, A., Zilola, A., & Ismoil, R. (2025). XX ASRNING 20-30 YILLARIDA INGLIZ MANBALARIDA O'ZBEKISTON MADANIYATING ASOSIY YO'NALISHLARI VA MUOMMALARI DAVR TARIXSHUNOSLIGIDA. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 90-101.
5. Ismoil, R., Dilshod, A., & Zilola, A. (2025). O'ZBEKISTON TASHQI SIYOSATIDA TINCHLIKPARVARLIK TAMOYILLARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 203-214.

3. ³ J. Paul Getty Museum — *Fashion in the Middle Ages*. — Los Angeles: Getty Publications, 2015.

6. Zilola, A., Ismoil, R., & Dilshod, A. (2025). MISRDAGI SUV OSTI ARXELOGIYASI TADQIQOTLARIDAN. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 192-202.

7. Davron O'g'li, A. D. (2025). ILK O'RTA ASRLARDA USTRUSHONADAGI SIYOSIY HOLAT. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(51), 613-619.

8. Davron O'g'li, A. D. (2025). AFSHINLAR SULOLASINING TASHKIL TOPISHI VA FAOLIYATI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(51), 600-605.

9. Davron O'g'li, A. D. (2025). ILK O'RTA ASRLAR DAVRI YOZMA VA ARXELOGIK MANBALARIDA USTRUSHONA. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(51), 606-612.

10. Alijon o'g'li, T. J., & Davron o'g'li, A. D. (2025). INSON VA BORLIQ: FALSAFIY YONDASHUV. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(9), 1179-1188.

11. Davron o'g'li, A. D. (2025). O'RTA OSIYO KO'CHMANCHI CHORVADORLARI TARIXINING O'RGANILISHI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(8), 100-113.

